

Megjegyzések Eörsi István Fiatal szemmel című kötetéhez

Eörsi István nevét a versolvasó a Csillagból és az Új Hangból már ismeri, éppen ezért a *Fiatal szemmel* c. verseskötetét érdeklődéssel veszi kezébe. A cím már mintha maga jelezné, hogy a költő „más” szemmel, a fiatalok optimizmusával nézi az élet jelenségeit, hogy ama fiatalok közé tartozik, akik vállalják a harcot a jobbért, az igazabbért, a szocialista hazáért.

A versolvasó a versek alapján próbálja magának megrajzolni a költő arcképét: „Éhes szívvel” a fortyogó mélyben „igazság, élet, szerelem” után kutat, mit át kell még élnie és meg kell értenie (Éhség); édesanyjára nagyon büszke, mert a taggyűlés a párt tagjelöltjének javasolta, és örül „megifjult anyjának”, „hogy így lehagyta nagy fiát” (Anyám); a pici Annához is van szava, akit biztat, hogy igya „a tejet szaporán”, mozgassa kezét, térdét, okosodjék, hogy azután dalát megértse (Annának); a szombatéjtszakai duhaj részegeket megveti (Szombatéjtszaka), de „ki azt hiszi, a bort nem kedvelem, a fentiek miatt, azt meghívom szívélyesen: igyék velem. Amit fizet, — hitemre! — megiszom” — mondja a költő „A félreértések elkerülése végett”... című „törmelékében”. Lengyelországi útja alkalmából a vonatablaktól kinézve észreveszi, hogy „A tehének fekete-foltosak”, és versét meglepetésében így folytatja:

„Oly furcsák szememnek, olyan
jó elmerengni rajtuk,
s felbőg szívemben boldogan
sok tarka, barna barmunk.”

(Vonatablaktól.)

Most a költő arcképét ne a költő, hanem a mi szavainkkal fessük meg. A kötet 36. verse olyan költőt mutat be nekünk, akiben a közelmúlt tragikus eseményei (Auswitz, Néma férfiak) a borzalom, a világtörténelem két legnagyobb alakja (Lenin, Sztálin) az elragadtatót csodálat és az elmúlás fölötti mélységes fájdalom, a szocialista kultúra (Könyvtárban), a kicsi gyermek, a szerelcm, a büszkeség és a szeretet érzéseit keltik, de legtöbbször csak az alkalmoszerű megverselés átlagos igényével.

A legtöbb verset szerkezeti aránytalanság, sztereotíp vagy egészen költőtietlen kifejezések, nehezen elhíhető, a valóságnak ellentmondó képek, hasonlatok jellemzik.

Lássuk csak a *Néma férfiak* című vers két első versszakát:

Hideg télben dermed a tó
és jégbefagynak a halak,
a jégfaltól nem hallható,
utólszor, hogy sóhajtanak.
A lenti kásás vízből lassan
lebben föl még egy buborék,
de ott ér csak ki a szabadba,
hol megrepedt a jég.

A rabokba így fagyott a
szörnyű kín s a vád,
már-már kitört, hogy elsikoltsa
a szenvedők jaját,
de könyörtelen vasrudak
széjjelzúzták torkukat.

A naiv és egy kis logikához szokott versolvasó megkérdezheti, miféle tél lehetett abban az esztendőben Görögországban, hogy fenéig befagyott a tó? Vagy a tó volt olyan sekély, hogy a legkisebb hidegre is befagyott? Mert csak így tudja elképzelni a naiv versolvasó, hogy a halak jégbefagytak. Megkérdezhetné még a versolvasó a költőtől, hogy mikor és hol hallott halat először vagy utólszor sóhajtani? Aztán a naiv versolvasó azon is töri a fejét, hogy a jégbe dermedő tó „kásás” vizéből hogyan lebbenhetett fel lassan az a bizonyos sóhajbuborék? Hogyan repedt meg a jég máris, mikor még a víz fagyásban volt?

Ha a naiv versolvasónak ennyi kérdése támad a költő valóságábrázolásáról, már az első versszak elolvasásakor, elképzelhető, mennyire meglepődik a második versszakon, amelyben a költő a szabadság mártírjairól szólva azt mondja, hogy „a rabokba is így fagyott a szörnyű kín s a vád”. Ez a nem egészen homérosi hasonlat teljesen megzavarja az embert, mert amihez a költő hasonlít, olyan nincs, vagy legalább is elképzeléséhez nagyon merész fantázia kell, hát akkor meg mihez hasonlítson? Arról meg ne is beszéljünk, hogy a jégbefagyott hal sóhaja és a szabadság mártírjának fájdalma közötti párhuzam nem egészen ildomos.

Ehhez hasonló furcsaságok gyakran akadnak. Például: „Mozdulatlanul hátradőlök”... (Téli tájon.) Árulja el a költő, hogyan csinálja? Vagy:

„Eltárs! A könyvtár vár rád, jó meleg,
tán furcsa lesz, azért nem féltelek,
barátok között hamar megszokod
és aztán té is szeretni fogod,
hisz hazát tanul vezetni kezéd
és ez sem nehezebb.

(Könyvtárban).

Most érdeklődhetik megint a naiv versolvasó. Mi lesz furcsa az elvtársnak, a könyvtár-e vagy a jó meleg? Mert a versből nem tűnik ki. Aztán nincsen ebben a versszakban kétségtelen jóindulatú, de amolyan pódiumról való vállveregetés? Miért lenne a magyar munkásnak furcsa a könyvtár?

Vagy:

„Érezted már e dús, avitt szagot?
Mint rég holt szerzők porrároskadott
finom keze, borús-bús sóhaja,
az erjedés savanykás illata —
rögtön a folyosón orrodba csap...
de bent más kép fogad.

(Könyvtárban).

Tökéletes kép- és szagzavar. Dús, avitt szag, az erjedés savanykás illata úgy csap a folyosón a belépő orrába, „mint régholt szerzők porrároskadott finom keze, borús sóhaja”. A naiv versolvasó hirtelen orronvagdósó finom, halotti kezeket lát, sőt, amolyan nagytenyerű, borús sóhajokat is, de szerencsére a költő maga oldja meg a helyzetét, mert a könyvtárban már nem szag, hanem „más kép fogad”.

Úgy tetszik, mintha a kötet költőjében a benyomás sohasem, vagy legalább is ritkán érik élménnyé, így aztán nem az élményt, hanem a benyomást írja meg, ezért inkább versel, mint verset ír.

A kazincbarcikai erőmű például nemcsak „jegyzeteket” érdemelt volna. Erőtelen, suta, jó-rossz rímekbe kényszerített sorokat. Például:

„A fiatalság mindennek motorja” —
a DISZ-titkár kezdi meg így
és máris eredményeik sorolja,
cikázó számok egymást kergetik; —
néhány fiatal hajnal fele kelt,
hogy munkahelyét csinossá tegye,
a kezdésig friss habarcsot kevert,
nem szólt senkinek, innen a mese.

Miféle mese? kérdi megint a naiv versolvasó. Olyan szép volt a titkári beszámoló, hogy mesének is beillett? Mit szólt volna a DISZ-titkár, ha a költő ott, helyben, a beszéd elhangzása után hozzászólásában kijelenti: „Gyönyörű mese az egész.” Mi megértjük, hogy a 6. sor „tegye” rímeltetésére a „mese” szó inkább kéznél volt, viszont a költő is értse meg, hogy a mi szótárunkban a mese szó mást jelent. Vagy:

Esik az eső. Nemrég még a vetések
kortyolták volna boldogan,
észvesztő örömmel mint bort a részeg.
Ma áznak miatta sokan.
Nincs még tető, mint lesz jövőre,
nehezebb így a munka ám...
s egy öreg ács szól bajuszát törölve:
„Köllesz. Csak ess, esőkomám.”

Megint egy „fals” hasonlat a részegről, aki észvesztő örömmel kortyolja a bort. Aztán a bosszantóan ügyetlen kép az öreg ácsról, aki akkorát és furcsát mondott, hogy még a bajuszát is meg kellett törölnie: „Köllesz. Csak ess, esőkomám.” A kínrímek, a sortöltő szavak ijesztő soka egyrakáson. „Boldogan” — „Ma áznak miatta sokan,” — „munka ám” — „esőkomám”.

„A nincs még tető, mint lesz jövőre” sor értelmetlen, a mint szó használatát nem értem. Ennek analógiájára mondjuk csak: „Nincsen pénzem, mint majd lesz...”

A kötetben van egynéhány gyermekvers is. A Biciklista a villamoson című versben olvassuk, hogy a villamoson az édesapa kíséretében kis, háromkerékű biciklin ülő fiúcska utazik.

És édesapja szólt: Kis-öccse született,
ezt a segélyből vettük ma neki —
örüljön testvérenek a gyerek,
s az úgyis majd az övét viseli,
maradt pelenka, kis pendely, kabát,
kopott bár, de új holmit is kapott —
némán fülelt, most fölállott a bátyy
nyergéből, s így szólt: motojt akajok!

A versszakot többszöri elolvasás után a versolvasó így értelmezi: alig-hogy megkapta a születési segélyt a boldog apa, azonnal rohant biciklit vásárolni fiacskájának, hogy így „örüljön testvérenek a gyerek”. De a biciklivásárlásnak volt egy másik nyomós oka is: Nem lett volna ugyanis igazságos, ha az újszülött csak úgy, minden viszonzás nélkül örökölte volna a bátytól maradt holmikat (pelenka, kis pendely, kabát). Nevetségesen hamis, erőltetett helyzetkép, minden lélektani ismeret nélkül. A csendfelelős című versről sem különb a véleményünk.

A hibák felsorolását még folytathatnánk, de úgy véljük, ez is elégséges példa ahhoz, hogy a kötet szerzőjét rádöbentse: amit eddig művelt, csak

amolyan könnyű; felelősségnélküli, önkritikátlan játék volt. A különködés még nem hat az újság ingerével, egy-egy történelmi név még nem teszi a verset nagygyá, az ámuldozás még nem költészet. Mindennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy akad a verseskötetben jó vers is, s ez azt igazolja, hogy **Eörsi István** nem tehetségtelen. Amikor nem egyszerű benyomást ír meg; hanem érett élményt önt versbe, a vers szerkezeti arányával, a mondanivaló természetes egyszerűségével tűnik ki:

Majd ha leszel a feleségem,
akkor is így nézem igazán
járásodat? — tűnődve kérdem —
ilyen lesz ruhád rezzenése,
s a láthatatlan kis vonalkák,
mik csiklandozzák szájad sarkát?

(Tűzpróba.)

Emlegetsem Petőfi tanítását a költő feladatáról, vagy Ady példáját, aki napokig gyötrődött egy igén, s akinek felesleges sortöltő szava nincsen? Ha egyszer **Eörsi István** felhagy a versírás szabadosságával; verseit a legszigorúbb kritikus szemével nézi, és a legnagyobbak alkotásaihoz megtanulja mérni, kevesebbet fog írni biztosan, de jobbat és igazabbat.

MADÁCSY LÁSZLÓ

~~„Nyomodat mossák őszesők”~~

~~Ez a címe László Ibolya egyik költeményének. (Tiszatáj, VII. 222.) A versről írott kritikájában Vajtay István kifogásolja az őszesők kifejezést (Szegedi Egyetem II. évf. 6. sz.). Ugyanakkor a szerkesztőség a költő védelmére kel a „poetica licentia” és nagy költőink példája jegyében. Költő, kritikus és olvasó egyaránt jogosan kívánhatja a felmerült vitás kérdés tisztázását.~~

~~A nyelvi sajtáságok, a nyelvi törvények alakulása nem a logika következetes, egyenes útján halad. Ezért a nyelvi jelenségek helyességét vagy helytelenségét csak ritkán lehet általános érvényességgel, kategorikusan eldönteni. Ami tegnap vagyis nyelvünk régebbi szakaszában — még helytelen volt, és hibának számított, az a nyelv újabb fejlődése folyamán általános nyelvszokássá és elfogadott szabállyá válhat. Így pl. az ikes igék iktelen ragozása (pontosabban a kétféle ragozás keveredése) ma már nem nyelvi hiba. A múltjék helyett ma már bátran és helyesen mondhatunk múltjont-t, az írók helyett íránk-ot. Vagy megfordítva. Csokonai vagy Jókai még megengedhette magának a „na lássa” felszólító módú igealak használatát a kijelentő módú látja helyett. Ma azonban a csúnya „süksünyelv” ragályszerű terjedése folytán tiltakoznunk kell az ilyen nyelvi pongyolaság ellen.~~

~~Még bonyolultabb az irodalmi nyelv egyes kérdéseinek eldöntése. Az irodalmi nyelv éppenúgy az egész társadalmat szolgálja ugyan, mint a köznyelv, mégis van köztük minőségi eltérés, mégsem tekinthetjük a köznyelvet egyszerűen az irodalmi nyelv beszélt változatának. (Ambár ilyen felfogással is találkozunk. Vö. Demé L.: A nemzeti nyelv rétegei a helyesség szemszögéből. Nyelvművelésünk főbb kérdései c. kiadványban. Bp. 1953. 31. o.) Pedig „ha az irodalmi forma alapanyaga a nyelv, ebből még nem következik, hogy a nyelvhez — a beszélt nyelvhez — képest semmi többletet nem mutat” — állapítja meg Sztálin. (Művei II. 321. o.)~~

~~Ez az eltérés az irodalmi és köznyelv között nyilvánul meg pl. abban, hogy az irodalmi nyelvben előfordulhat a köznyelvi szokástól eltérő nyelvhasználat, kifejezőmód is. Gondoljunk csak Vörösmarty híres — és a maga idején sokat vitatott — „Bort megissza magyar ember” sorára.~~

~~Az eltérés jogosságát attól függ, indokolt-e tartalmilag (mint ahogy pl. a Főti dalban a bordal pattogó ritmusa, a mámor hangulati érzékeltetése indokolja), milyen céllal használja az eltérést az író, a költő, megengedik, ill. követelik-e a rendkívüliséget művészi, hangulati, alkalmi stb. célok. (Mint ahogy pl. Ady-nál az új, szokatlan mondanivaló megkövetelte az új, szokatlan nyelvi formákat is.) Végül~~